

ЗАСАДНИЧІ ПОНЯТТЯ МЕТАМОВИ МОНОДЕСКРИПЦІЇ ГОВІРКИ ЯК РЕАЛЬНОЇ МОВНОЇ СИСТЕМИ

*Т. В. Громко, доктор філологічних наук, доцент кафедри української філології
та журналістики, Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка (Кропивницький, Україна)*

e-mail: hromkot@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4661-4302>

У статті описано основні поняття метамови моноговіркового опису лінгварію. Проаналізовано використання поняття «метамова» в лінгвістиці, зокрема як інструмента для опису іншої мови, що дає змогу бачити її як цілісний потік, а не як окремі лакуни, а реальне вираження залежить від системи відповідних метамовних одиниць у мовознавчій науці. Метамову застосовують у прикладній лінгвістиці для опису інших природних мов, та, на думку авторки, й окремих говірок. В ідіомології як науці про говірку мовні свідчення становлять моноговірковий лінгварій, що відрізняє метамову його опису від діалектологічної чи іншого типу лінгвістичної термінології і цим самим позиціонує специфіку опису говірки як реальної мовної системи в контексті високоорганізованих концептуальних підходів до системи мови. Окреслено проблеми метамовного моноговіркового опису, які перебувають в об'єктиві сучасних теоретичних та методологічних лінгвістичних парадигм, адже метамовою вважають і мову лінгвістики, якій властива повна сукупність мовознавчих знань та їх класифікація. Наголошено на тому, що використання метамови в дослідженні говірки сприяє уніфікації опису системи мовних понять та опису лінгварію, а відтак засадничими поняттями є об'єкт і вираження іншої мови. Моноговірковий опис, ґрунтований на повному наборі мовних свідчень, а не на диференційовано виокремлених діалектних матеріалах, має специфіку метамовного апарату та засад методології, що потребує оновлення системи вихідних принципів і спеціальних методів лінгвістичного дослідження, а також представлення методологічних номінацій і дослідницького апарату, необхідних для аналізу реальної мовної системи говірки. Наукова новизна дослідження метамови опису лінгварію полягає у визнанні його особливим інструментом для лінгвістичного аналізу говіркового дискурсу та складу, що включає як загальнолінгвістичні терміни і поняття (говірка, говірконосії), так і доповнені й увиразнені методологічні концепти моноговіркового лінгвоопису: говіркова спільнота, говіркова комунікація, говіркова мова. Її специфіка полягає у використанні лінгвістичної теорії для більш точної і достовірної оцінки мовно-мовленнєвого репертуару говірки. Повну презентація метамови моноговіркового опису лінгварію вбачаємо в глосарії метамови опису для мовної системи говірки.

Ключові слова: лінгвістика, метамова, лінгвістична термінологія, ризома, природна мова, діалектологія, ідіом, говірка, лінгварій, моноговіркова дескрипція.

Актуальність. У науковій парадигмі функційне призначення метамови полягає в описі природної людської мови як предмета мовознавчого дослідження, а відтак і металінгвістичному її трактуванні [20, с. 4]. Аксіоматичним за такого мовносистемного інтерпретування метамови є первісне математичне її визначення на основі логічної інтерпретації: формальна система може бути сформульована й досліджена щодо її внутрішніх властивостей або ж вона може бути призначена як опис (тобто модель) зовнішніх явищ.

Поняття метамови актуалізоване в лінгвістичній терміносистемі як позиціонування особливої предметної, або об'єктної, мови для опису певної мовної системи. Метамова прикладної лінгвістики значною мірою побудована на основі тих самих одиниць, що й мова-об'єкт мовознавства. Основною властивістю метамови як лінгвістичного феномену слугує своєрідна бінарність: вона є і складником, і засобом опису природної мови. Зокрема, засоби природної мови ширшого мовного угруповання (літературний страт) можуть становити основу метамови вивчення іншої природної мови, наприклад діалектних систем.

Актуалізована в нашому дослідженні [6] ідіомологія як наука про говірку має відповідну систему опису мовних свідчень – у формі дескрипції моноговіркового лінгварію. Ідіомологічна термінологічна система загалом у плані дескрибування мовних даних (порівняно з діалектографічним, монографічним описом) має свою специфіку, що відрізняє її метамову, з одного боку, від описової діалектологічної та української лінгвістичної термінології, з іншого – як елемента метамови для опису української мови, а також субелемента метамови лінгвістики. На засадах теорії реального дескрибування природної мовної системи метамова моноговіркового опису спрямовує вузькогалузевий вектор ідіомології на позиціонування лінгварію говірки [7, с. 385].

Ризома метамови дослідницького апарату та науковий досвід інтерпретації говірки є важливими як у діалектології, так і в лінгвістиці. Такий відхід від типового бачення можна трактувати з гіперо-гіпонімічних позицій системи мови й мовної системи як підсистеми, а також розглядати як відображення мережі зв'язків між концептуальними поняттями та термінами, використовуваними в дослідженнях мовних систем. Обопільно в контексті діалектології і лінгвістики ризома метамови відображає взаємозв'язок між загальними термінами, якими послуговуються для опису діалектних територіальних одиниць, та спеціальними термінами, необхідними для опису конкретних мовних явищ.

У контексті діалектології, ризома метамови є важливим інструментом для опису мовних систем – окремих діалектних угруповань, оскільки для діалектологічних студій важливо мати уніфіковану термінологію, яка б допомогла описати й порівняти різні діалектні системи. Ризома метамови в цьому контексті допомагає визначити термінологію, використовувану в дослідженнях діалектів та з'ясувати зв'язки між різними термінами.

У лінгвістиці ризома метамови відображає зв'язки між різними концептуальними поняттями, якими послуговуються для опису мовних явищ. Причому важливо мати уніфіковану термінологію, яка б допомогла описати й порівняти різні мовні системи, а також розрізнити загальні терміни та терміни, належні до конкретних мовних систем.

Загалом у метамові моноговіркового опису й мовної системи іншого ідіому явної відмінності немає: її елементи становлять загальнолінгвістичні та спеціальні вузькогалузеві лінгвістичні терміни. А відтак означується метамова дає змогу трактувати природну людську мову не лакунарно, а флюменарно, що й визначено відповідною системою метамовних одиниць мовознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метамова опису належать до теоретичних методологічних проблем лінгвістики, що засвідчені в працях вітчизняних мовознавців І. О. Бабій, М. І. Голянич, А. П. Загнітка, В. Л. Іващенко, О. С. Мельничука, О. О. Селіванової, Р. І. Стефурак, Р. А. Трифонова та ін. Сучасні лінгвісти загалом трактують метамову як мову «другого порядку», вторинну, тобто таку, що є інструментом опису змісту й вираження іншої мови [21, с. 28].

Нині метамова певного лінгвістичного опису актуалізована також на матеріалі дослідження реальної мовної системи. Ця перспективна ділянка наукової роботи щодо мовознавчого термінологічного апарату сприяє «уніфікації опису» системи мовних понять [16, с. 154]. Ще в 90-х роках ХХ ст. проф. І. Г. Матвіяс порушив проблему послідовного застосування загальних назв діалектних територіальних одиниць, протиставляючи їх вільне трактування і кодифіковане в науковій літературі [16]. Кваліфікуючи говірку як діалектну мікросистему, «міжнародне – мікродіалект», а говір – субдіалект в ієрархії діалектних територіальних одиниць, українські мовознавці традиційно визначають говірку лише в контексті української діалектної системи. Учений зазначав, що «практика наукової роботи загалом вимагає розрізняти загальнолінгвістичну і власне діалектологічну термінологію» [16, с. 3]. На думку вченого, у процесі поглибленого дослідження говорів (очевидно, йшлося про діалектологію в контексті лінгвістичної науки) може виявитися, що діалектна територіальна одиниця, яку досі вважали говором, насправді становить кілька говорів. У таких і подібних випадках застосування дослідником тих чи тих термінів на позначення територіальних діалектних одиниць «може залежати від наукової концепції автора» [16, с. 6].

Необхідність докладного і всебічного вивчення метамови опису час від часу обговорюють і в діалектологічних колах [8; 9; 18; 19], однак основні постулати ідеї системного вдокладнення мови-об'єкта діалектологічних досліджень були переконливо аргументовані професором П. Ю. Гриценком на Міжнародній науковій конференції «Діалектологія у структурі лінгвістичних знань» (Інститут української мови НАН України, 19–20 квітня 2018 року, м. Київ) [23, с. 156]. Він визначив стратегію спеціалізації студіювання, варіативність наукових методів та дослідницьких парадигм, системність у підході до вивчення говірки та подальшій інтерпретації діалектного матеріалу.

Мета дослідження – розглянути поняття метамови в контексті опису говірки як реальної мовної системи. Дослідження її лінгварію залежить від системи відповідних метамовних одиниць у мовознавчій науці, адже метамова є важливим інструментом для лінгвоопису й може бути використана для аналізу різних мовних явищ. Постає проблема в демонстрації того, що метамова моноговіркового опису є принципово новим аспектом дослідження, який стає все більш актуальним у різних предметних галузях мовознавства, зокрема й у діалектології.

Завдання статті полягають в описі концепту метамови та її застосування в дослідженні лінгварію говірки. Урахування важливості використання уніфікованого термінологічного апарату в лінгвістиці, а також необхідності уважного розрізнення загальних назв діалектних територіальних одиниць дає змогу показати, як застосування метамови сприятиме покращенню наукових досліджень у галузі діалектології та лінгвістики загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Метамовою в лінгвістиці називають формалізовану знакову систему, яку використовують для опису усної та писемної мови. Поняття «метамова» (*Metasprache*) запроваджене представниками формальної школи і застосоване Р. Якобсоном, постструктуралістами. Без використання метамови неможлива автоматизація мовних операцій, тобто вона є необхідним «об'єктом когнітивної та комп'ютерної лінгвістики, які спираються на концепцію ментальної мови, сформульовану Р. Декартом, розвинуту М. Марсеном, Дж. Вілкінсом, Г. Лейбніцом, розроблену Н. Хомським та його учнями (Дж. Фодором, Х. Саймоном та ін.), відображену у фреймах М. Мінського, схемах Ф. Бартлета, сценах Д. Ватца тощо» [14]. Під час вивчення природних мов метамову трактують як посередника між досліджуваною мовою і мовою-основою – базовою для лінгвістичного тлумачення. Водночас метамова та мова-об'єкт лінгвоопису не протиставлені, а співіснують на рівних умовах. Метамовою можна вважати мову лінгвістики, якій властива повна сукупність та класифікація мовознавчих знань. Зокрема, метамовою філологічної площини дослідження є певна літературна мова і як власне мова-об'єкт, і як предмет цілої низки мовознавчих студій, наприклад діалектологічних. Така бінарна опозиція «мова-об'єкт – мова-предмет» уможливує зіставлення понять у мові та ідеографічних лінгвістичних понять, мову-об'єкт і метамову мовознавства, що дає підстави вважати метамову достатнім інструментом лінгвістичного аналізу, наприклад певного природного мовлення як феномену. Становлення метамови спричиняє руйнування в традиційних лінгвістичних постулатах сталої референції сенсів слова, оновлення позицій тотожності й варіювання слова в межах матеріально коливальної лексики окремого ідіому чи страту мови тощо.

За актуальним лінгвістичним визначенням О. О. Селіванової, метамова – «універсальний формалізований семіотичний код семантичного й синтаксичного опису природних мов» [18, с. 314]. Прагматика сучасних досліджень метамови полягає в застосуванні символічних кодів логіки, математики. Водночас для метамови лінгвістики показовими є коди ментальних об'єктів і ситуацій (фрейми, концептуальні або семантичні графи та ін.). Дослідники вирізняють такі типи співвідношення словника метамови і мови-об'єкта: а) тотожні до традиційних тлумачень у мові-основі; б) із перетином значущих одиниць і тлумачень; в) фрагментарним представленням понять природної мови і метамови; г) відсутність спільних елементів мови-об'єкта та метамови (за визначеннями метамови з [2; 3; 12; 15; 22]).

Метамова ґрунтована на філософії логічного аналізу мови, а відтак склад її понять представляє мову головним об'єктом філософії як науки [14, с. 18]. Ідеографічна класифікація лінгвістичного складу мовних знаків нині перебуває на стадії становлення. Використання понять метамови під час вживання в певному лінгварії є способом розв'язання багатьох як філософських проблем, так і лінгвометодології, міждисциплінарних лінгвістичних досліджень, мовної картини світу та інших проблемних аспектів сучасного мовознавства.

Лінгвістичне бачення метамови в описі природних мов полягає в позиціонуванні її як інструмента дескрибування. Елементи метамови для опису певних мов становлять загальнолінгвістичні та спеціальні вузькогалузеві лінгвістичні терміни. Зокрема, українська лінгвістична термінологія є елементом метамови для опису мови.

Метамова сьогодні, на жаль, мало оцінений у лінгвістиці феномен, проте все нові й нові підходи в окремих предметних мовознавчих галузях відрізняють її принципово новими аспектами й векторами досліджень. Сучасний апарат лінгвістичних студій, зокрема й діалектології, ґрунтований на основних засадах українського мовознавства [19, с. 317], за висловленням А. С. Зеленька, «національна специфіка української мови в усіх її аспектах і на всіх рівнях має вивчатися типологічно на базі сучасної загальнотеоретичної парадигми світового мовознавства» [11, с. 312]. Свого часу О. С. Мельничук, описуючи появу світових спеціальних наукових напрямів у мовознавстві у 80–90 роках ХХ ст., наголошував на продовженні попередніх «власне лінгвістичних досліджень» [17, с. 34]. До таких можна зарахувати й засадничі поняття метамови лінгварію моноговіркового опису, тобто поняття теорії реального дескрибування говірки як мовної системи.

Дескрипція як актуалізоване нами мовознавче дослідження говірки ґрунтована на корпусі не диференційовано виокремлених діалектних матеріалів, а на повному моноговірковому лінгварії, що становить складний процес науково-пізнавальної діяльності в сучасній лінгвістичній парадигмі як нове складне наукове завдання інтерпретації на прикладі окремої мовної системи [5, с. 91]. Відтак моноговірковий опис має і специфіку метамовного апарату, і засади методології, і склад лінгвальної бази дослідження. Метамова моноговіркового дескрибування потребує оновлення системи вихідних принципів і спеціальних методів лінгвістичного дослідження – методології опису говірки за чітко спланованою організацією та дослідницьким апаратом. Аналіз говірколінгварію є виправданим і своєчасним через накопичення теоретично виважених та апробованих дослідницькою практикою знань у галузі діалектології, однак ми репрезентуємо його в контексті метамови ідіомології як окремої лінгвістичної теорії. Основні категорії метамови лінгварію моноговіркового опису можна вважати центральними й універсальними в дослідженнях різних мовних одиниць у складі мовної системи певного ідіому, оскільки основа метааналізу мови – це встановлення складу і функцій її елементів за інтегрувальними та диференційними ознаками тощо.

Сучасна лінгвістична наукова парадигма потребує становлення своєї метамови [18, с. 256], яка, відповідно до мовознавчих теорій і підходів, могла б представити в певному глосарії дослідницький апарат та методологічні номінації сукупності теоретичних принципів аналізу, а також методів, прийомів опрацювання аналізованого матеріалу, назви мовних одиниць тощо. На жаль, через проблеми методологічного характеру її складники досі остаточно не визначені ні кількісно, ні якісно.

Діалектологи оперують такими основними лінгвістичними парадигмами: описова, компаративна, структурна, функціональна, когнітивна та парадигма синергетичного детермінізму [10, с. 135]. Кожна з них у межах діалектологічних учень національної наукової доктрини чи окремої лінгвістичної школи представлена «сукупністю лінгвістичних категорій, що визначають предмет, а значить і проблему дослідження, та набором дослідницько-операціональних процедур» [11, с. 313]. В українській діалектології завжди домінувальними були синхронічний та лінгвогеографічний аспекти, у деяких випадках діахронічний, іноді поєднаний з ареальним.

Реальне дескрибування говірки передбачає її опис як мовної системи [6]. У цьому руслі метамова є актуальним інструментом, визначеним для лінгвістичного аналізу говіркового дискурсу в плані лексико-граматичної дескрипції [5, с. 91]. Основний склад елементів метамови опису мовної системи – лінгварію – говірки становлять загальнолінгвістичні терміни й поняття [4, с. 25], що є закономірно. Водночас діалектографічний підхід вже до самого поняття «говірка» ми переосмислюємо в плані новітнього її позиціонування як мовної системи, окремого ідіому. Такий вектор дослідження спрямований на повний монографічний опис говірки, а не диференційне представлення її мовних одиниць і явищ в системі мови відповідно до діалектологічних традицій. Українська діалектологічна термінологія як вузькогалузева не завжди забезпечує повноту складу метамови, зокрема дескрибування всіх мовних рівнів. Метамову моноговіркового опису доповнює лінгвістична термінологія, а також його методологічні концепти. Розглянемо основні з них, актуалізовані під час дескрибування говірки.

Говірка (у метамові діалектології) – місцевий різновид мови, що є засобом спілкування обмеженого одним населеним пунктом колективу мовців (говірконосіїв), історично об'єднаного на одній території зі специфічними етнографічними особливостями. Для говірки характерна відносна єдність мовної системи; це реальна одиниця лінгвоетнографічного членування, що репрезентує на карті сукупність мовних та етнографічних кордонів. Говірка (у метамові лінгвографічного опису) становить мовну систему, організовану сукупність рівнів мови, що має системні ознаки (неподільність елементів, ієрархічність і структурність) та подібність до системи мови (норму, атрибути, виражені трихотомією «субстанція – структура – функція», мовні знаки). Системна організація комунікативних мовних засобів говірки представляє сукупність типових стереотипів, що позначають спільні факти в мовленні її носіїв, і лише так говірку можна трактувати як реальну мовну систему.

Говіркова спільнота – це територіально обмежений соціум носіїв говірки із тісними зв'язками між його членами й особливо значущими міжособистісними стосунками, що володіє цілісною, «наївною» мовною картиною світу.

Говірконосій – мовна особистість, один із суб'єктів діалектної спільноти, територіально обмеженого соціуму – говірки, і тісно пов'язаний із нею; для нього характерна відкритість, готовність до спілкування, особливості рольової поведінки та іншої, ніж у літературній мові, гносеологічної основи, що складається з традиційних знань селянина, архаїчних уявлень про устрій світу та з узагальнення досвіду сільського життя.

Говіркова комунікація – спілкування в межах говіркового дискурсу як явище, що поєднує універсальні, загальномовні, а також усно-розмовні й діалектні особливості.

Говіркова мова, або *говірколінгварій* – повний склад мови однієї окремо взятої говірки, представлений у мовленні її носіїв, який охоплює як загальні, так і різноманітні мовні риси, явища, одиниці.

Мова говірок – це узагальнена сукупність говіркових рис, явищ, одиниць як репрезентація окремих ідіомів у межах діалектної мови, причому будь-яке діалектне явище, що має достовірну паспортизацію (указівку на говірку, де воно зафіксоване), можна кваліфікувати не як загальнодіалектне, а як таке, що має адресність за говіркою. У межах доказової лінгвістики така наукова вимога внеможливить увести до обігу емпіричний матеріал з узагальненим маркуванням «діалектне», коли йдеться про конкретну говіркову мову.

Уже ці базові концепти засвідчують різноаспектність складу метамови моноговіркового дескрибування, що своїм апаратом лінгвістичної теорії дає змогу з більшою точністю, надійністю та достовірністю оцінювати мовно-мовленнєвий репертуар лінгварію говірки. З одного боку, говірка – це *функціональна мовна система*, яка може відрізнитися від інших говірок особливостями фонетичних, граматичних, словотвірних та лексичних рис. Як мовна система говірка має ієрархічну побудову, де кожен рівень (фонетичний, лексичний, морфемно-словотвірний та граматичний) демонструє свою самодостатню значущість. З іншого боку, говірка – це *системна одиниця мови*. Відтак, відзначаючи її «системність як суму протиставлень

і співвідношень, яскраво виявлених лише в мовленні носіїв однієї говірки, діалектологи часто за об'єкт дослідження беруть говірки, мовні явища яких розглядають на тлі інших говірок регіону [7, с. 19].

Лінгварій говірки – сукупність елементів мовної системи. Уживання окремого елемента в певній позиції є ознакою місця частини висловлювання як особливості його в окремому сегменті усного мовлення, що важливо під час вивчення реалізації дистрибуції мовних одиниць у тексті (див. за [6, с. 144]).

Ці базові концепти засвідчують, що метамова моноговіркового дескрибування має різноаспектну складність. За допомогою лінгвістичної теорії можна з більшою точністю, надійністю та достовірністю оцінювати мовно-мовленнєвий репертуар лінгварію говірки. Говірка є функціональною мовною системою [6, с. 60], для якої характерні особливості фонетичних, граматичних, словотвірних та лексичних рис [13, с. 6]. Кожен рівень має свою значущість у її ієрархічній побудові. З іншого боку, говірка є системною одиницею мови, що має протиставлення та співвідношення, виявлені лише в мовленні носіїв однієї говірки. Діалектологи вивчають говірки як частковий об'єкт, розглядаючи мовні явища на тлі інших говірок регіону [16, с. 6]. Моноговірковий опис становить аналіз підсистеми системи мови, ґрунтований на повному наборі мовних свідчень, а не на диференційовано виокремлених діалектних матеріалах, має специфіку метамовного апарату та засад методології, що відображає систему вихідних принципів і спеціальних методів лінгвістичного дослідження, методологічних номінацій і дослідницького апарату, необхідних для аналізу реальної мовної системи говірки [4, с. 26].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, метамова призначена описувати не тільки систему певної мови, а й слугує інструментом для дескрибування властивостей окремої мовної системи – говірки. Загалом у метамові моноговіркового опису й мовної системи іншого ідіому явної відмінності немає: її елементи являють собою загальнолінгвістичні та спеціальні вузькогалузеві лінгвістичні терміни. Основу складу елементів метамови будь-якого дескрибування становить лінгвістична термінологія, що є типовим металінгвістичним явищем щодо понять теорії реального дескрибування. Метамова моноговіркового опису, представлена засадничими поняттями дескрибування, постає окремим метамовним відгалуженням презентації лінгвістичної термінології, а також групою методологічних концептів монографічного лінгвоопису. Опис мовної системи зазвичай ґрунтований на лінгвістичній термінології, що є типовим металінгвістичним явищем. Метамова моноговіркового дослідження заснована на засадничих поняттях дескрипції та має відокремлене метамовне відгалуження, що охоплює лінгвістичну термінологію і методологічні концепти монографічного лінгвоопису говірки. Становлення метамови, що є інструментом для повного дослідження говірки, у всій сукупності її лінгвістичних елементів враховує та переосмислює не лише здобутки мовознавців у цій царині, а й актуалізує аналіз основних тенденцій термінологічної думки в парадигмальному аспекті та лінгвометодологічні засади студіювання мовних систем. Перспективу теоретичного осмислення метамови лінгварію говірки вбачаємо в глосарії її інструментарію.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
2. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
3. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія. Івано-Франківськ : Видавець Голіней О. М., 2011. 268 с.
4. Громко Т. Система говіркових явищ в монодіалектних описах. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки*. Вип. 3(407). Луцьк, 2020. С. 24–28.
5. Громко Т. В. Метамова говіркової ономастичної лексикографічної організації: основні параметри. *Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс* : матеріали міжнародної наукової конференції. 13 листопада, 2020 рік. Миколаїв : МЦНД, 2020. Т. 3. С. 91–92.
6. Громко Т. В. Методологія лексико-граматичної дескрипції лінгварію говірки : дис. ...доктора філол. наук : 10.02.01 / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2021. 685 с.
7. Громко Т. В. Методологія та досвід дескрипції говірки : монографія. Дніпро, 2021. 452 с.
8. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 402 с.

9. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
10. Зеленько А. Аспект, метод, прийом, процедура у діалектології. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 134–137.
11. Зеленько А. С. Загальне мовознавство : навч. посібник. Київ : Знання, 2010. 380 с.
12. Івашенко В. Матеріали до Словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики. *Лексикографічний бюлетень*. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2006. Вип. 14. С. 148–162.
13. Лінгводидактика професора Степана Пилиповича Бевзенка : словник-довідник з української мови / упоряд. С. В. Соколова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 254 с.
14. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
15. Мала філологічна енциклопедія / укл.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
16. Матвіяс І. Г. Деякі питання термінології в українській діалектології. *Українська діалектна лексика*. Київ : Наукова думка, 1987. С. 3–9.
17. Мельничук О. С. Методологічні проблеми аналізу співвідношень ідеального й матеріального в сфері мови. *Мовознавство*. 1987. № 1. С. 3–14.
18. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
19. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
20. Тищенко К. М. Метатеорія мовознавства у своєму часі й соціумі. *Мовознавство*. 2021. № 3. С. 3–24.
21. Ткачук М. Діалектологія у структурі лінгвістичних знань : про підсумки Міжнародної наукової конференції. *Українська мова*. 2018. № 2. С. 155–159.
22. Трифонов Р. А. Метамова: теоретичні аспекти дослідження. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2014. № 1107, вип. 70. С. 27–36.
23. Українська мова. Енциклопедія / За ред. І. В. Муромцева. Київ : Видавництво «Майстер-клас», 2011. 400 с.

References

1. Batsevych, F. S. (2010). *Narysy z lnhvistychnoi prahmatyky* [Essays on Linguistic Pragmatics]. Lviv, 336 (in Ukr.).
2. Hanych, D. I. & Oliinyk, I. S. (1985). *Slovyk lnhvistychnykh terminiv* [Dictionary of linguistic terms]. Kyiv, 360 (in Ukr.).
3. Holianych, M. I., Stefurak, R. I. & Babii, I. O. (2011). *Slovyk lnhvistychnykh terminiv: leksykologhiia, frazeologhiia, leksykohrafiia* [Dictionary of linguistic terms: lexicology, phraseology, lexicography]. Ivano-Frankivsk, 268 (in Ukr.).
4. Hromko, T. (2020a). *Systema hovirkovykh yavyschch v monodialektnykh opysakh* [System of speech phenomena in monodialect descriptions]. In : *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii: Filolohichni nauky* [Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Series: Philological sciences]. Lutsk, 3(407), 24–28 (in Ukr.).
5. Hromko, T. V. (2020b). *Metamova hovirkovoi onomastychnoi leksykohrafichnoi orhanizatsii: osnovni parametry* [Metalanguage of spoken onomastic lexicographic organization: main parameters]. In : *Rozvytok naukovoi dumky postindustrialnoho suspilstva: suchasnyi dyskurs: materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii* [Development of scientific thought of the post-industrial society: modern discourse: materials of the international scientific conference]. Mykolaiv : MTsND, 3, 91–92 (in Ukr.).
6. Hromko, T. V. (2021a). *Metodolohiia leksyko-hramatychnoi deskryptsii lnhvariiu hovirky* [Methodology of lexical and grammatical description of the idiom lingual] : Doctor dissertation (Ukrainian language). Odesa, 685 (in Ukr.).
7. Hromko, T. V. (2021b). *Metodolohiia ta dosvid deskryptsii hovirky* [Methodology and experience of speech description]. Dnipro, 452 (in Ukr.).
8. Zahnitko, A. (2012). *Slovyk suchasnoi lnhvistyky : poniattia i terminy* [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms]. Donetsk, 402 (in Ukr.).
9. Zahnitko, A. (2020). *Suchasnyi lnhvistychnyi slovyk* [Modern linguistic dictionary]. Vinnytsia, 920 (in Ukr.).
10. Zelenko, A. (2008). *Aspekt, metod, pryiom, protsedura u dialektolohii* [Aspect, method, technique, procedure in dialectology]. In: *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznnavstva : zb. nauk. prats* [Modern problems of linguistics and literary studies : coll. of science works], 12, 134–137 (in Ukr.).
11. Zelenko, A. S. (2010). *Zahalne movoznavstvo* [General linguistics]. Kyiv, 380 (in Ukr.).
12. Ivashchenko, V. (2006). *Materialy do Slovyka-minimumu osnovnykh terminoponiat kontseptualnoi semantyky* [Materials for the Minimum Dictionary of Basic Terms of Conceptual Semantics]. In: *Leksykohrafichnyi biuletten : zb. nauk. prats* [Lexicographic bulletin : coll. of science works]. Kyiv : Ін-т української мови НАН України, 14, 148–162 (in Ukr.).
13. Sokolova, S. V. (Ed.) (2010). *Linhvodydaktyka profesora Stepana Pylypovycha Bevzenka : slovyk-dovidnyk z ukrainskoi movy* [Language Didactics of Professor Stepan Pylypovych Bevzenko : dictionary-reference of the Ukrainian language]. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 254 (in Ukr.).

14. Kovaliv, Yu. I. (Ed.) (2007). Literaturoznavcha entsyklopediia [Literary encyclopedia]. V 3 t. T. 2. Kyiv : VTs «Akademiia», 624 (in Ukr.).
15. Skopnenko, O. I. & Tsymbaliuk, T. V. (Eds.) (2007). Mala filolohichna entsyklopediia [Small philological encyclopedia]. Kyiv : Dovira, 478 (in Ukr.).
16. Matviias, I. H. (1987). Deiaki pytannia terminolohii v ukrainskii dialektolohii [Some issues of terminology in Ukrainian dialectology]. In: *Ukrainska dialektna leksyka* [Ukrainian dialect lexics]. Kyiv : Naukova dumka, 3–9 (in Ukr.).
17. Melnychuk, O. S. (1987). Metodolohichni problemy analizu spivvidnoshen idealnoho y materialnoho v sferi movy [Methodological problems of the analysis of ideal and material relationships in the sphere of language]. In: *Movoznavstvo* [Linguistics], 1, 3–14 (in Ukr.).
18. Selivanova, O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K, 716 (in Ukr.).
19. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava : Dovkillia-K, 712 (in Ukr.).
20. Tyshchenko, K. M. (2021). Metateoriiia movoznavstva u svoiemu chasi y sotsiumi [Metatheory of linguistics in its time and society]. In: *Movoznavstvo* [Linguistics], 3, 3–24 (in Ukr.).
21. Tkachuk, M. (2018). Dialektolohiia u strukturi linhvistychnykh znan: pro pidsumky Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii [Dialectology in the structure of linguistic knowledge: about the results of the International Scientific Conference]. In: *Ukrainska mova* [Ukrainian language], 2, 155–159 (in Ukr.).
22. Tryfonov, R. A. (2014). Metamova: teoretychni aspekty doslidzhennia [Metalanguage: theoretical aspects of research]. In: *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Filolohiia* [Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Series: Philology], 1107, 70, 27–36 (in Ukr.).
23. Muromtsev, I. V. (Ed.) (2011). *Ukrainska mova. Entsyklopediia* [Ukrainian language. Encyclopedia]. Kyiv : Vydavnytstvo «Maister-klas», 400 (in Ukr.).

FUNDAMENTAL CONCEPTS OF METALANGUAGE OF SINGULAR DESCRIPTION OF IDIOM AS A REAL LANGUAGE SYSTEM

*Tetiana Hromko, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of Ukrainian Philology and Journalism,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
(Kropyvnytskyi, Ukraine)*

e-mail: hromkot@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4661-4302>

Abstract. Introduction. *The problem of the study is to understand and analyze the use of the concept of “meta-language” in linguistics as a means of describing other natural languages and idioms; to clarify its significance in the scientific study of language systems, to develop a system of meta-language units for the real description of different idioms, taking into account the specifics of the linguistic system, methods and tools for linguistic description and analysis of linguistic phenomena.*

The purpose of the study is to analyze the concept of meta-language in the monolingual description of the idiom as a real language system, which is a new aspect of research and is becoming more relevant in dialectology due to the unification of terminology in linguistic terms.

Results. *The meta-description language is used in applied linguistics with its positioning as a tool for descriptive analysis not only of natural languages, but also of individual idioms. In idiomology as a science of idiom, linguistic data constitute a certain mono-linguistic linguarium, which distinguishes the meta-language of its description from dialectological or other types of linguistic terminology, and thus positions the specifics of descriptive analysis of a dialect as a real language system in the context of highly organized conceptual approaches to the language system. The article outlines the problems of meta-language monolingual description, which are in the lens of modern theoretical and methodological linguistic paradigms, since the language of linguistics is also considered a meta-language, which is characterized by a complete set and classification of linguistic knowledge. It is noted that the use of a meta-language in the study of a idiom contributes to the unification of the description of the system of linguistic concepts and the descriptions of the linguistic vocabulary, and therefore the fundamental concepts are the object and expression of another language. A monoidiom description of a language based on a complete set of linguistic data, rather than on differentially distinguished dialectal materials, has specifics of the meta-language apparatus and methodological principles, which requires updating the system of basic principles and special methods of linguistic research, as well as presenting methodological nominations and research apparatus necessary for analyzing the real language system of the idiom.*

Originality. *The scientific novelty of the study of the meta-language of linguistic descriptive analysis is to recognize it as a special tool for linguistic analysis of the idiom discourse and composition, which includes both general linguistic terms and concepts (idiom, idiom speaker) and supplemented and distinct methodological concepts of monoidiom linguistic description: idiom community, idiom communication, idiom language. Its specificity lies in the use of linguistic theory for a more accurate and reliable assessment of the speech and language repertoire of the idiom.*

Conclusion. *The use of a meta-language to describe an idiom as a real language system is proposed. A monoidiom description of a language has specifics of the meta-language apparatus and methodological principles that require updating the system of basic principles and special methods of linguistic research. Such a language description is based on a complete set of linguistic data, not on differentially distinguished dialectal materials. The use of a meta-language in the study of the idiom contributes to the unification of the description of the system of linguistic concepts and the descriptions of the lingual of the idiom. A full presentation of the meta-language of monoidiom description of the lingual is given in the glossary of meta-language description for the idiom language system.*

Key words: *linguistics, meta-language, linguistic terminology, natural language, dialectology, idiom, subdialect, lingual, monoidiom description.*

Надійшла до редакції 11.03.23

Прийнято до друку 04.05.23